

A MAGYAR SKANSEN

SKANSEN svéd szó, svéd intézmény, a svéd nemzetnek, Skandi-
Anáviának, sőt Európának egyik nevezetessége, egyik legérde-
kesebb háromcsillagos látnivalója. Szabadtéri múzeum, a szó
szoros értelmében vett nemzeti park, amelynek látnivalói magából
az eleven svéd nemzeti életből vannak kiemelve és kiállítva; elevenen,
gyökerestül, a svéd föld hamisítatlan ízével és illatával, színeivel és
formáival, történeti levegőjével. A svéd föld és a svéd ember, a svéd
geográfia és a svéd nemzeti szellem egymással való harcának s egy-
másra való szüntelen hatásának históriája. A svéd élet múltjának
s a svéd nép történeti értékű jelenének panorámája.

Ha a Skansen ennyire svéd nemzeti alkotás, mit keres előtte
a „magyar“ jelző? Külföldi intézmények tanulmányozása évről-
évre meghozza az Ötletek, eszmék, tervek, egyéni fölhevülések és lázas
elképzelések lavináját külföldön gyökeret eresztett, virágzó intéz-
mények hazai meghonosítása, „átültetése“ érdekében, — jobbára
tekintet nélkül a magyar föld természetére, a magyar lelkiség történeti
alakulására, valódi szükségleteinkre és anyagi lehetőségeinkre. Talán
a „magyar Skansen“ is ilyen vértelen ötlet, idegenben tépett növe-
vény, amelynek nincs talaja és nincs levegője a magyar glóbuson?

Mielőtt a svéd és a „magyar“ Skansenről részletesebben szólnánk,
már itt előre bocsátjuk, hogy az első magyar Skansen már akkor
készen állott, mikor a svéd a kezdet nehézségeivel küzdöve, még
nagyon távol volt mai világhírétől. Nem hirdetünk tehát tőlünk idegen
eszméket s nem szándékunk erőltetni idegen növényeket, csupán
egy régi, nagyszerű magyar alkotást akarunk idézni az elmúlásból,
támasztani halottaiból. Sőt az olvasó megnyugtatóására mindjárt azt
is hozzátesszük vigasztalásul, hogy a magyar Skansen gondolatát
nem pusztán elméleti, erkölcsi, kulturális megfontolások alapján
hirdetjük s igyekszünk propagálni, hanem ezúttal elsősorban gy-
akorlati érdekből, éppen a svéd Skansen életéből merített tapasztalások
alapján. Erre térünk tehát először.

BAR IDEGENFORGALMI STATISZTIKÁNK egyre kedvezőbb
eredményekről számol el s a forgalom istápolására rendelt intézmé-
nyek, egyesületek, a vonzásra alkalmas intézetek vállvetve a ható-
ságokkal és a sajtóval közös-általános buzgalommal szolgálják ez
egyre nagyobb fontosságú közgazdasági tétel érdekeit, még mindig
nagyon távol vagyunk nem csupán az eszményi állapottól és eredmé-
nyektől, de a közepes sikertől is. Egyik oka ennek kétségkívül s

bizonyára elsősorban idegenforgalmi mozgalmunk fiatalsága, idegenforgalmi piacunk tapasztalatlansága, hiszen a felserdülés igazában csak a háború utáni évtizedben indult meg. Eddig — nagy nyomorúságunk előtt — nem is tekintettük az idegent „idegenforgalmi alany-nak“, hanem ősi módon vendégnek s ekképpen bántunk vele, elég súlyosan hendikepelve ezzel magunkat az idegenforgalmi mezőnyben. Hogy magának a forgalomnak technikájában (közlekedés, reklám, irodák, idegenvezetés, szállók, stb.) mi minden van már, javult meg a múlthoz képest s viszont mi stagnál, elmaradott, azt nem a mi hivatásunk föltárni. Hogy mindezekben is milyen messze vagyunk az elsőrendű idegenforgalmi területektől, a laikus is látja, de még sincs mindenben igazuk azoknak, akik Magyarország idegenforgalmi statisztikáját pusztán a vendégfogadó-ipar vagy a bécs-budapesti gyorsvonat óránkénti sebességének s más efféle technikai föltételek függvényének tekintik. Az emberek minden időben azért mentek el valahová nagy áldozatok, súlyos fáradságok, álmatlan éjszakák árán is, mert ott valami dolguk volt, vagy volt valami, amit érzékeln kellett, látni vagy hallani, vagy megtapintani, mint akár Salamon templomának falait.

Elfogulatlan széttekintés nyilvánvalóvá teszi, hogy Magyarországot s még kevésbé mai csonka területét — a természet nem áldotta meg olyan alkotásokkal, amelyek a világ nagy látnivalói közé volnának sorolhatók. Múltbeli nagy nemzeti alkotásaink java részét történeti sorsunk sodorta el. Modern alkotásaink, a közönség szemléletére bocsátható intézményeink, ha egyik-másik speciális ágazatban talán egyedüliek is, általában nem emelkednek a művelt nemzetek számtalan hasonló alkotása fölé s ha emelkednek, nem alkalmasak nagy tömegek vonzására; az idegenforgalom pedig mint gazdasági tényező nem néhány száz specialista látogatásán fordul meg. E megállapítással korántsem kisebbítjük a Balaton tükrének csodálatos fénytünetményeit, a májusvégi Hortobágy kék-zöld végtelenjének fenségét, „délvizének“ lobogását, a Bükk sűrű zöldkoronás szelídségét s számtalan tájképünk megejtő szépségét. Mindezeket azonban a Föld számtalan megdöbbenő, végletes alakulata, tájképisége mellett csak a hazafias líra nötteti naggyá, csak a magyar szív és magyar szem emeli eszményi magasságba. E kincseinket a nemzetközi idegenforgalom csak kivételesen méltányolja s a jövőre nézve is kétséges, hogy idegenforgalmi tömegek valaha is elegendő ellenszolgáltatásnak fogják-e tekinteni — a „pénzükért“. Nem kicsinyeljük Visegrád, Drégely, Kőszeg vagy Eger romjainak magyar lélek szerinti nagy értékeit sem, de vájjon a köröttük lengő történeti levegő s az ezt megérző történeti tudat híján, mint látnivaló összehasonlíthatók-e Ausztria vagy a német föld épen maradt vagy gondosan restaurált kastélyaival, lovagváraival? Mutogatni való közgyűjteményeink becsületos és áldozatos munka eredményei s részben kitűnő tájékoztatók a magyar föld jelenéről és múltjáról, de idegen tömegek számára vájjon szenzációk, ellenállhatatlan vonzóerők-e a Nyugat nagyszabású s a kedvezőbb történeti sors nyomában sokkal gazdagabb közgyűjteményei mellett?

Van azonban egy városunk, amelynek fekvése, tájképisége, két

földrajzi tájegység találkozó pontján egy hatalmas folyó elválasztó szalagjával nem marad mögötte a világ egy városának sem s amelyben magasszintű európai kultúra virágzik. Ez Budapest. Természetadta és kultúra-teremtette szépségei mellett megvan minden alapfeltétele, hogy az újabb keletű „fürdőváros“-) jelszó szerint világfürdővé emelkedjék a jövőben, ami egymagában is nagy idegenforgalom ígérete. De aki majdan nem köszvényrel érkezik, vagy nem csupán a világfürdők tartalmatlan életét kívánja élni, hanem komolyabb vagy legalább nemesebb időtöltés lehetőségeit is mérlegeli, annak számára sok minden fog hiányozni. A városképen kívül az egész számbavehető leltárban alig van valamink, amit már most szárnyára vehetne a világhír. De viszont ha nincs, ha sem a természet, sem nemzeti tragédiákkal teljes múltunk, sem modernebb szorgoskodásunk ilyenekkel nem áldott meg vagy nem látott el, gondoskodnunk kell a meglévők naggyáfejlesztéséről vagy lehetséges újak megalkotásáról. Nápoly öblét, a Colorado kanyonjait, Egyiptom napos égét, Quito örök tavaszát, az Alpések gleccsereit, az Adria kék tükrét vagy a Nord-Cap fenségét természetesen ide nem varázsolhatjuk. Sem a Zwingen, sem a Brerát vagy a Vatikán gyűjteményeit, Róma ókori emlékeit, Pompeit vagy a Kremlt le nem másolhatjuk. De kötelességünk olyan intézmények szervezésén gondolkoznunk, amelyek erkölcsi énekeink fokozásán, nemzeti jóhírnevünk öregbítésén túl az idegenforgalom érdekeit is szolgálják, amelyek kulturális énekeink gyarapodásán kívül e közgazdasági tétel aktivitásának ménékét is emelik.

Nálunk leleményesebb és ötletesebb emberek tekintete talán más elvárásolt, de könnyen előszólítható világot is lát: mi azonban csupán egyet, a történeti Magyarország ezer esztendő alatt kialakult népéletét, ahogy az a mai és a közelmúlt nemzedék idején kibontakozott. Ez az etnográfiai énelemben vett népélet a területileg össze sem hasonlíthatóan nagyobb, tehát kevésbé áttekinthető s történetileg sem oly zártan kialakult Oroszországot kivéve sehol Európában nem olyan gazdag, sokoldalú, káprázatosán színes, mint a történeti Magyarország területén. Az őskortól napjainkig devenen élő műveltségformáknak a milliók által öröklött s nemzedékről-nemzedékre örökített s részben a felsőbb, műveltebb rétegekből alászállott s a nép egyénisége szerint asszimilált hagyatéka és öröksége sehol olyan sokoldalúan, nem egy tárgykörben századról-századra, sőt évezredről évezredre követhetően — a maga népi formáiban — föl nem halmozódott, mint a történeti Magyarország területén. A történelem nagy epochális szakaszai, Kelet és Nyugat, Észak és Dél, az ugor-turk nemzeti hagyaték és hagyomány, a szláv, germán és román népek és néptörödékek együttese és egymással való versengése hozta, formálta, gazdagította, csiszolta és variálta azt a páratlan nagy néprajzi múzeumot, amelyet a történeti Magyarország népélete reprezentál s amelyről már múzeumaink néprajzi gyűjteményei is a megdöbbentő változatosság képét adják.

Ez a néprajzi eldorádó, ez a mesebeli tündérország olyan kincsünk, amely. a gyakorlat számára kiaknázatlanul hever, sőt pusztul napról-napra. Ha múzeumaink szkematikusan rendezett néprajzi kincsei

is elkápráztatják az idegen látogató szemét, mennyivel megragadóbb, vonzóbb tudna lenni az elevenebb élet, amely lelket öntene a mozdulatlan tárgyakra, elevenséget rendeltetésükbe, mozgást, formát és szokáshagyományt pályafutásukba, eleven embert közéjük és följük; élő' szót, az ünnepi alkalmak költészetét, zenéjét és táncát, ahogy a Skansenben történik, hogy a látogató a feledhetetlen impressziók édes terhét s a hangulatok mindig visszasíró emlékeit vigye magával. A magyar Skansenben!

A praktikus olvasó minderre azt mondhatná, hogy a megoldás egyszerű: az idegent ki kell vinni a magyar faluba. Két-három hónapi utazással mindent megláthat a maga hamisítatlan formájában; igazabban mint egy parkban, ahova tervszerűen van minden egybegyűjtve a falu sara, pora, nyomora, meg nem értése s az odautazás minden keserve nélkül. Ez igaz. A baj csak az, hogy az idegen nem megy el a magyar falvakba, már csak azért sem, mert kellő ideje sincsen hozzá. A magyar falu az idegen számára nagyon messze van a fővárostól. Ha mégis sikerül rávennünk egy rövidebb kirándulásra, elég hosszú és elég fáradságos úton, rendszerint két helyre szoktuk elvezetni: Mezőkövesdre és a Hortobágyra. Tehát egy poros, rendetlen, ma már városias pallérizléssel elépített nagyfaluba, ahol csak vasárnap van valóban szép megnézni való a nép öltözködésében, de pl. már egyetlen jellegzetes házberendezést sem tudunk megmutatni. A Hortobágyra pedig egy kis maradék Ázsiába visszük a látogatót, ahol a nyaratszaka rendszerint lesült, éktelen mező, éhező állataival, méltatlan képet örökít meg az idegenben az „agrár“ magyarságról. De ha lecsendesíti is Mezőkövesd portengerét az égi csatornák portalanító ingyen olaja, egy jótékony eső — s ha a Hortobágyot május—júniusi csodálatos ragyogásában csípi is el a szerencsés időben érkezett idegen, hol marad méltatlanul, Hamupipőkeként, a magyar föld száz más pontjának páratlanul gazdag népélete, sokoldalú népi kultúrája, még mai romjaiban is kivételes etnográfiai ragyogása? S bárhol is mit fog el az idegen az elő nem készített nép szájáról éneken, zenében a grammofón és rádió mai korszakában?

S ha az idegen nem megy ki a magyar faluba, mert nincs ideje rá, vagy nem vállalja az út fáradsalmát, esetleg netalán információi szerint a szokásos helyekre kimennie nem is érdemes, akkor nincs más mód: a hegyet kell elhozunk Mohamedhez. A magyar falu „fölvonzatalára“ bizonyos kísérletek eddig is történtek, a legújabb időkben is, inkább a főváros „belföldi idegenforgalma“ érdekében. Főleg a Szent-István-napi ünnepi alkalomra igyekezett a rendezőség színes népviseleti csoportokat fölvonultatni, lakodalom keretében szerepeltetni, csárdákat rendezni be stb. Hogy ezek a mutatványok — jobbára a „szüreti multságok“ népszínmű hagyományú kosztümjeiben, nemzetiszínű pántlikával bőkezűen szegett fehérneműkben stb. — nem reprezentálták még a magyar népviseleteket sem, arról nem is kell beszélnünk; arról nem is szólva, hogy a Szent-István-napi népviselet semmit sem mutathat a téli világból s még ha hiánytalanul képviselné is az országot (pl. a protestáns vidékeket is, vagy régebben valamennyi nemzetiségünket), — még nem a magyar falu, mint ahogy önmagában még-

annyi falusi kórus sem lenne a magyar nép vagy a magyar falu. Az öltözet is, a kórus is egyetlen megnyilatkozás, egyetlen lehellete a magyar falu lelkének.

Természetesen magát a falut „fölhözni“ — e szó teljes értelmében — képtelenség. De megtehetnők s meg kellene tennünk — azaz helyesebben — megismételhetnők azt, amit egyszer már megtettünk, hogy t. i. némi korrekciókkal s az azóta eltelt 35 esztendő tapasztalatával s fölgazdagodott néprajzi ismereteink birtokában és gyakorlati hasznosításával újra megépítsük az ezredévi kiállítású falut, azaz a magyar Skansent!

A gondolattól egyelőre semmiesetre sem kell megijedni. Nem ijedtünk meg 1896-ban sem, mikor a nemzet legjobbjaiból alakult kiállítási bizottság a kiállítási falu építésének tervét elfogadta s meg is valósította, miután maga a nemzet s a kiszemelt áldozatkész törvényhatóságok rá a költségeket megszavazták. Nem ijedtek meg a svédek sem; s vállalkozási bátorságukat az idő fényesen honorálta, erkölcsileg és anyagilag. A Skansen nemcsak világhírű, reprezentáló intézménye a svéd nemzetnek, de az ország legfontosabb idegenforgalmi attrakciója is. Nem ijednek meg a hollandusok sem, akik egyre több művelődéstörténeti értékű primitív építményt nyilvánítanak múzeumnak, törvényesen védett emlékeknek (pl. szélmalomokat is; nálunk maholnap egyetlen szélmalom sem lesz, nem is szólva a primitív sajtókról, olajütőkről, ványolókról, csertörő malmokról s a még érdekesebb szárazmalmokról). És nem ijedtek meg a mostani oláhok sem. Alkalmam volt a helyszínen tanulmányozni terveiket a kolozsvári Muzeul Etnografic-ban. A tervek szerint kb. harminc holdnyi területen harminckét objektumot szándékoznak felépíteni: házakat, fatemplomokat, havasi isztinákat stb. s értesülésem szerint még mintegy 300 holdnyi területet kapcsolnak hozzá a kolozsvári Hója erdőből, hogy e nagyszabású Parcul National-ban a népükre kiválóan jellemző havasi gazdálkodást is kellő méretekben és változatos formáiban mutathassák be. Anélkül persze, hogy a havasi gazdálkodásra, juhtenyésztésre stb. szándékuk volna ráfizetni. A tervek szerint természetesen nemcsak román porták épülnének és rendeződnének be — magától értetődően etnográfus tervei és irányítása szerint —, hanem erdélyi magyarok, székelyek, szászok, bánáti svábok, szerbek és rutének is. Ha a tervek megvalósulnak — pedig megvalósulnak, mert jó kézben vannak —, Kelet-Európa egyik nevezetes látványossága alakul itt ki.

A Skansenben szervezett szabadtéri múzeum két részből áll: i. a művelődéstörténeti csoportból és 2. az állatkertből. Minket most csupán az előbbi érdekel.¹

A Skansen művelődéstörténeti csoportjának a kiállított épületek, berendezések stb. szemléletre bocsátásán kívül programja a svéd népelet egyes jellemzőbb mozzanatainak bemutatása is. Az év nagyobb ünnepein az egyes vidékek szokásainak megfelelő vagy azokat szemlél-

¹ A mi állatkertünknek ma már legfeljebb vasútemi elhelyezését lehet kifogásolni. Egyébként a régimódi „állatseregletek“ helyett valóban szabadtéri, elevenek múzeumává lett, tudós hozzáértéssel és művészi gonddal tervezett környezetekkel, hátterekkel és épületekkel.

tező ünnepségek vannak, részben ősi svéd hagyományok, részben magában a Skansenben tradicionálissá vált formák szerint. Különösen ilyenek a tavaszi vagy pl. a karácsonyi ünnepek; egyik-másik vásárral egybekötve. Nyáron néptáncok, népi játékok stb. láthatók. Mindezt azonban nem kell összetéveszteni a mi ú. n. „népünnepjeinkkel“, ahol a legfőbb attrakció a zsákbaftutás, szappanozott póznák kétségbeesetten kapaszkodó inasgyerekei, napon szárított szüvaízes lepények versenyevése; vagy a budai kocsmák szüreti mulatságainak izléstelen, a magyar néplélektől idegen fölvonulásaival s levitézlett népszínművekből kimásolt — de már ott is elrajzolt — százalmas népieskedő jeleneteivel. A Skansen nem Vurstli, nem berlini Lunapark, nem kopenhágai Tivoli, nem olyan park, amelyre az „Angol“ vagy a „Nemzet“ jelző egyként ráillik, habár az idegenforgalom érdekeire való tekintettel szórakozóhelyei sem hiányoznak. Az eltévelyedések és megtévesztések ellen való biztosíték a Skansen komoly, tudományos alapvetése, szervezése és vezetése. A Skansen művelődéstörténeti csoportja a nagyhirű és mintaszerű Nordiska Museet egyik osztálya. Ugyanaz az Arthur Hazelius szervezte meg, aki magát a Nordiska Múzeumot is. Már 1885-ben azzal a szándékkal szerezte meg a dalarnai ú. n. Mora-típusú házat, a Morastugan-t, hogy alapítandó szabadtéri múzeumában újra, eredeti formájában felállítsa. A megnyitás napja azonban csak hat év múlva, 1891-ben következett el, bár ekkor a Nordiska Museet nagyobb tárgyait ide nem számítva mindössze hat (építményféle) objektum volt benne felállítva. A következő évben tizeneggyel szaporodott a muzeális értékű épületek száma, de legnagyobb gyarapodását csak az 1900-at követő évtizedben érte el. Gazdagodása azóta szüntelen s a háború után is, pontosabban 1920 óta tizenkét objektummal szaporodott leltára s ma a katalógusban elkönyvelt tételek száma: 153; jobbára (művelődéstörténeti, azaz néprajzi érdekű) építményféle, természetesen a hozzájuk tartozó berendezésekkel. Az intézmény tökéletesítésén a tudós hozzáértők egész sora dolgozott, annál inkább, mert egy félévszázadot ölel fel kialakulásának folyamata: NÜsson, Heyland, a nyelvjáráskutató Geijer (a tárgyakhoz tapadó szókinsz gyűjtője), nemkülönben v. Friesen és Wiklund uppsalai egyetemi tanárok s legújabban különösen a svéd ház és házberendezés kiváló kutatója s az intézmény mai vezetője: Sigurd Erixon és mások. Művelődéstörténészek, etnográfusok és nyelvtudósok — hiszen e hármasság szüntelen egymásra van utalva a múltak kutatásában, a nép hagyatékában és hagyományában élő történeti értékű jelen magyarázatában.

A Skansen tehát nem hirtelen összekapkodott „kiállítási falu“, hanem rendkívüli értékű és nagy nemzetnevelő erejű gyűjtemény, elsősorban svéd nemzeti építészeti múzeum, amely egyik mélyhatású tanulóiskolája volt a nemzeti irányú svéd építőművészetnek s legfőbb emeltyűje a svéd építő- és lakásberendező művészet mai magas színvonalának; az ma is. Nem mindenáron „összegyűjtött“ látványosság, hanem a tudós kutatók tudományos fáradozásával, a lelkes hazafiak, hagyománybecsülő laikusok nem lanyhuló érdeklődésével és áldozatkészségével támogatott s általuk egyre gazdagodó muzeális becsű tudó-

mányos gyűjtemény, amelynek tökéletesítésén az ország különböző részein figyelő tudósok, jókedvű adakozók dolgoznak s amelyért mindenki áldoz, amelynek mindenki ajándékozik: király, királyi herceg, arisztokrata, gyáros, tanító, földműves. Mert mindenki tudja, hogy a Skansen Svédország egyik legnagyobb alkotása, világhírű, háromcsillagos intézménye, látványossága; az ország népének kirakata. Aki a Skansent látta: látta Svédország népét s a skandináviai természeti környezet meghatározó, sajátos életformákat, alkotásokat kiváltó erejét.

A Skansen válogatottan jellemző, a helyszínéről minden gerendájával, szegevégeivel, szalmazsúpjával elhozott s gondosan újra felépített faházaiban, istállóiban, kamaráiban, gabonásaiban, haranglábjában, fatemplomában, csüreiben, vízimalmában, posztóványolójában, vízerejű kendertörőjében, fatörzsből vájt csónakjaiban s száz meg száz más tárgyában, felszerelésében, a mai népkultúrán keresztül a svéd művelődéstörténet nem egy fejezetének eleven, impozáns képe alakul ki, válik élővé, nem is szólva az építmények belső berendezéséről, ami mind egy-egy múzeum, azzal különbözvén a sablonos múzeumoktól, hogy itt minden a maga helyén van, ott ahová az élet számára rendeltetett. Ezek az interieurök a svéd bútortervezés, belsőberendezés nagyszerű oktatóműhelyei, ahonnan a svéd bútor és svéd interieur elindult világhódító útjára. Ez ősi szobasarkok Larson gyönyörű színes rajzaiban mintegy megdicsőülve kényszerítik hódolatra a meleg, napfényes otthont szerető embertársadalom művelt millióit.

Felöleli a Skansen a svéd nemzet nem svéd nemzetiségű népeit is, azaz ezek kultúrájából is ad mutatót, — nevezetesen a finneket és lappokat is; ez utóbbiak hagyományos kultúrvagyonyából világosabb, tanulságosabb mutatványt ad, mint akár egy lappföldi széttekintés. Mert ma már a lappok is olyan messzi hagyták ősi műveltségüket, autochtonnak nevezhető műveltségvagyonyukat, mint akár a bricseszés alföldi magyar legény a magáét.

BAR MAGYAR NÉPRAJZI, nevezetes népművészeti kiállítások már 1873 óta voltak itthon és külföldön, bizonyos alkalmakon és kerektekben (1873: bécsi világkiállítás; 1876: budapesti nemzetközi statisztikai kongresszus; 1878: párizsi nemzetközi kiállítás; 1881: budapesti női iparkiállítás), a magyar Skansen története igazában csak 1885-ben kezdődik az ebben az évben rendezett országos kiállítás néprajzi csoportjával. E csoportról a kiállítás hivatalos főjelentése a következőket mondja: „Az ország minden vidékéről 15 élethű parasztszobát sikerült beszerezni (melyek fotografiai másolatai a jelentés végéhez vannak csatolva); valóságos néprajzi gyűjtemény volt ez annyiféle népviselettel és oly változatos eredetiséggel, amilyeneket Európának semmi országa fölmutatni nem képes. Az élethűnek tervezett bábukon gazdag népviseletet mutattak be, melyek az egész országból gyűjtve a háziipamak legbecsesebb termékeit nyújtják s egyúttal az egész kiállításnak etnográfiai jelleget is kölcsönöztek... A 15 parasztszobában láttuk az ország legkülönbözőbb vidékeit, ú. m. az erdélyieket Torockóról és Bánffyhunadról, Békés, Borsod, Gömör

megye népét, továbbá a Brassó melletti hétfalusi csángókat és az Aldunára, Pancsova mellé legújabbban telepített bukovinai csángókat. Itt találjuk továbbá az erdélyi szászokat s a felsőmagyarországi szepesi németeket, továbbá az oláhokat Hunyad megyéből. Ezenkívül tótokat, szerbeket, bolgárokat és ruthéneket.“ (L. Főjelentés: IV. k. 500. 1.)

A 15 „élethű parasztszoba“ — mint interieur — tehát már közel egy félévszázaddal ezelőtt kengyelfutója volt a magyar Skansennek, ugyanabban az évben, amikor a tervezett — ma világhírű — svéd Skansen számára az alapvető Hazelius megszerezte az első muzeális értékű házat, a nevezetes dalamai Morastugan-t, amely azonban csak hat év múlva, 1891-ben került a Skansenben a közönség szeme elé. Ugyancsak az 1885-i országos kiállításon mutatkozott be először Herman Ottó halászati gyűjteménye — csirája az ezredévi kiállítás szabadtéri — a ligeti tóra épített — halásztanyájának.

Az 1885-i országos kiállítás szobasorozatának sikere s a berendezése körül szerzett tapasztalatok csak növelték az 1896-i ezredévi kiállítás néprajzi falujának megalkotására fölvetődött terv kilátásait. Az 1885-i néprajzi kiállítás hatása mély és maradandó volt. Ez alkalommal először láthatta az ország népünk kultúrvagyonának, nevezetesen díszítőművészetének rendkívüli, káprázatos gazdagságát, az alkotás technikájában való bámulatosan sokoldalú készséget. Ekkor eszméltek rá a hivatalos körök, szakértők, művészek és pedagógusok s általában a művelt hazafiak a kiállítás jelentésében is megfogalmazott ama „változatos eredetiségre, amilyent Európának semmi országa fölmutatni nem képes“. Ennek a kiállításnak volt köszönhető iparművészetünk magyar orientációjának kezdeménye: a népművészet kutatása, ismertetése, propagálása s későbbi művészet-, nevezetesen iparművészet- és rajzoktatáspolitikai elismertetése.

Ily előzmények után nem volt nehéz a közvéleménnyel elfogadtatni az 1896-i ezredévi kiállítás „néprajzi falujának“ eszméjét. A gondolatot a magyar néprajz egyik legkiválóbb képviselője, a Magyar Néprajzi Társaság alapítója, később a néprajz egyetemi tanára, Hermann Antal vetette föl 1889-ben. A tőle megindított propaganda s a nyomában kelt érdeklődés egyre szélesebb gyűrűket vetett; 1895-ben az akkor országgyűlési képviselő Herman Ottó, a magyar néprajz másik nagymestere, a kiállítási törvényjavaslat tárgyalásakor a képviselőházban hangsúlyozta, hogy egy igazán nemzeti kiállításon a történelem mellett a néprajzot is nemzeti jelentősége szerint kell szóhoz juttatni. Gelléri Mór, a kiváló iparpolitikus, az Országos Ipar-egyesületben s egyebütt is hangoztatta, hogy a háziipart lehetőleg etnográfiai csoport keretében kell bemutatni, különösen azért, hogy ez a kiállítási csoport a lehetőség szerint állandósíttatván, alapja lehessen az etnográfiai múzeumnak. Xantus Jánosnak, az amerikai emigrációból hazatért nagy gyakorlatú, kitűnő gyűjtőnek, a nemzeti múzeum néprajzi osztálybeli igazgatójának ötlete volt, hogy a néprajzi kiállítás anyagát a törvényhatóságok adományozzák, azzal a céllal, hogy belőle a millennium emlékére felállítandó múzeum keletkezzék. A gondolat tehát érlelődött, sőt megérett, amiben a magyar sajtó megértő és határozó támogatása is nagy segítség volt. A megvalósítás módja Németh

Imrének, a kiállítás első igazgatójának nevéhez fűződik, aki úgy döntött, hogy az ezredévi kiállításon néprajzi falut épít, azaz — Xántus javaslata szerint — fölhívja a vármegyéket a falu megépítésére. S hogy a magyar népet illően és igazán reprezentálandó „falú“ megépítése körül művészi vagy vállalkozói ambíciók eltévelyedései félre ne sikerítsék az ügyet, vagy hogy Ős-Budavára, „népünnepély“, „szüreti mulatság“ ne legyen belőle: a megszervezést és gyűjtést szakemberekre, etnográfusokra: Hermann Antalra, Vikár Bélára, majd a Néprajzi Múzeum utóbb vezetőjére, Jankó Jánosra bízta, önállóan készült nagyszabású pásztoréleti és halászati kiállítására a nagymester: Herman Ottó.

Jankó az ország főbb típusait számbavéve, 31 telket szándékozott berendezni, de különböző okokból csak 24 készült el; e sorhoz a cigánytudós és cigánypatrónus József királyi herceg az akkori falufarka elmaradhatatlan függelékével, a cigánypatrival járult. A 24 telek közül — a cigányputrit nem számítva — 12 magyar volt, 12 pedig nemzetiségi. A telkeken nem csupán lakóház volt, hanem mindeniken rajta volt valamennyi jellegzetes melléképület is: istállók, csűrök, pajták, ólak stb. Mind a lakóházak, mind a gazdasági épületek az adott lehetőségek szerint híven be is voltak rendezve s a lakóházakban jellemző viseletekbe öltöztetett bábuk voltak egy-egy jellemző élethű helyzetben beállítva.

Kétségtelen, hogy a kiállítási falu már csak a megszervezésére és felépítésére szánt kevés idő miatt sem sikerülhetett úgy, hogy kibírta volna a versenyt a mai svéd szabadtéri múzeummal. A szakszerűséggel elgondolt terv nem mindenben valósulhatott meg. Egyes vármegyék például vagy egyáltalában nem vállalkoztak, vagy nem akarták vállalni a rájuk kiosztott telkek berendezését. Brassó megye például nem vállalta a neki kiosztott szász telket, hanem ehelyett csángót kívánt felépíteni és berendezni. Veszprém megye nem sváb, hanem magyar házat akart kiállítani s ilyet is épített fel. Szepes megye nem vállalta a szepesi szász, Alsó-Fehér a móc házat. Néha a megye hiúságával is meg kellett birkóznia. A jellemző kéménytelen házat például egyik vármegye sem akarta vállalni és sok protestált minden ellen, ami ősi, régi volt, mert ódiságával sértette volna a faluvezetők hiúságát. (L. Jankó: Az ezredéves kiállítás néprajzi faluja. Budapest, 1897. 7' 8< 1.) A vármegyei közigazgatás, mint valami követválasztásban, vetélkedést alkalmat látott a faluban s amit hiúságuktól fűtötten produkáltak, arra lyukadt ki, hogy a kiállítási falu kissé jobban sikerült a kelleténél. A falu építményei közül rendszerint a legrangosabbat választották mintául, többnyire olyanokat, amelyeknek kultúrsvonalát a falu átlaga még ma, 35 év múlva sem érte el. Nem egy házat — mint a Néprajzi Múzeum birtokába került anyag egy része mutatja — az üvegesboltban vett hollóházi, apátfalvi, sőt külföldi gyártmányú kerámiai holmival díszítették föl, vagy jobb esetben frissibe csináltatták a helybeli fazekassal, ahelyett hogy az „ósdit“ szedték volna össze, ami akkoriban még könnyű dolog lett volna. Hasonlóan frissen készült nem egy ház bútorzata s egyéb fölszerelése is. Csak hét ház berendezését gyűjtötte maga Jankó össze, tizenhétét pedig a vár-

megyei közigazgatás. De ezek között is akadt „nehány teljes és hű“ — írja Jankó — mi annak tulajdonítható, hogy a közigazgatás kivételes szerencsével olyan magánemberre bízta az ügyet, aki értett a dologhoz, aki szerette az ügyet s a felszólításban nem adminisztratív rendeletet, hanem nemzeti feladatot látott; ilyen volt a kalotaszegi háznál: Gyarmathy Zsigáné; a palóc háznál: Pintér Sándor.“ E két utóbbi név mellé tegyük hozzá, hogy mindketten a magyar néprajznak érdemes kutatói, gyűjtői voltak. Mindkettőjük neve ismert és becsült név a magyar néprajzi irodalomban is.

A kiállítási falu tehát a maga 24 házával s meg nem számolt cigányputrijával — ha voltak is a hiúság, vetélkedést vágy és az idő rövidege okozta fogyatkozásai — takaros, kedves falucska volt; a kiállítás leglátogatottabb, legtöbbet emlegetett látnivalója. „Míg a kiállítás meg nem nyílt, a nagyközönség általános és naív kíváncsisággal várta, miként fogják bemutatni a magyar föld népeinek otthonát; a kiállítás tartama alatt annak egyik vonzóereje, a közönségnek becézett kedvence volt.“

ÍME A KÉT SKANSEN, a svéd és a magyar! Az utóbbi fellobban, mint jeladó pásztortűz az ezredik esztendő szélhalmán s a fényes jeladás után hamvába hal. Az előbbi egy más nép szívós energiájával, fajszeretetével és üzleti gondjával ötven esztendeje készül, nő, gyarapodik és híresedik, hogy a tervszerű elgondolás és fáradhatatlan akaraterő segítségével meghódítsa a világot. Alapelvekben, szakszerű gondoskodásban, külső megjelenésben sok a hasonlóság a kettő között, de mekkora a különbség tempóban; az egyik huszáros hatvágás, megdöbentő, gyors eredménnyel, a másik a germán szellem ötven vagy akár száz esztendőre tervezett szakadatlan munkája, amely mintha minden akadály lassú elsorvasztására, minden ellenálló idegeinek lassú kifárasztására igyekeznék. Mi lehetett volna a magyar Skansenből, ha az elmúlt 34 esztendőt tervszerű, szakadatlan fejlesztésére fordítjuk s pár hónapi dicsőséges fennállása után el nem söpörjük a föld színéről! S vájjon ma van-e megértés, belátás, akarat, kedv és szeretet, van-e lelki és anyagi erő, hogy az azóta föltornyosult keserves akadályok ellenére is halottaiból föltámasszuk s vele a keserőségek országába a magyar népmesék vidám, «színes, kacagó kertjét visszavarázsoljuk?...

Hol kellene ma megépítenünk? Legalkalmasabb helye kétségkívül Budapest vagy közvetlen környezete volna. Az idegenforgalom föltételei legteltesebben a fővárosban vannak meg s az intézmény nagy nemzetnevelő ereje is itt, az ország szívében érvényesülhetne legteltesebben. A főváros perifériáin legkönnyebb volna találni oly területet, amelyen az annyira különböző geográfiai környezetből kiemelendő objektumok magukhoz illő terepet találhatnának. E tekintetben kevésbé alkalmasan, de mint máris gondozott park, számbajöhetne a „néptelen Népliget“; alkalmasabban a Svábhegynek ma golfpályákkal elfoglalt területe vagy más hasonló. Ha Schnaidt Miksa ajánlatát a főváros végleg elfogadja s a kívánt területeket a már meglévők mellé (Ó-Buda fölött) megszerzi, egészen kivételes szerencsével lehetne a

két intézményt összekapcsolni. Egyrészt hasznosulna a fővárostól rendkívüli áldozatokot kívánó megszerzendő parkterület, ahol a magyar Skansen látogatottsága az egész objektum forgalmát rendkívüli módon emelné, másrészt a „magyar falu“ a legideálisabb bevezetője lenne a Schmidt-múzeum főleg interieur-történeti gyűjteményeinek, s az együttesből egy egészen kivételes, a mélyebb és magasabb kultúrétegeket felölelő nagyszabású indúrtörténeti gyűjtemény bontakoznék ki. E megoldás legegyszerűbben biztosítaná a „magyar falu“ tervszerű, több esztendőre elosztott berendezkedő munkáját, fokozatos fölépülését, anélkül hogy a falu valamelyes nagyobbszabású kibontakozásáig megnyitásával várni kellene s a mindenáron való gyors munka hajszájára kellene vállalkozni az alaposság és belső érték rovására, ami pl. nem volt elkerülhető az ezredévi kiállítási falu körül. Egy-két formás, berendezett telek már érdekes és tanulságos előcsarnoka lehetne a Schmidt-múzeumnak s már a kezdet kezdetén megvolna kellő felügyelete, gondozása.

Mekkora volna a magyar Skansen? Pontosan felesleges volna körülhatárolni, ahogy tárgyikig a svéd Skansen sincsen. A magyar néprajz, azaz a népmilliók művelődéstörténete annyira mostoha-gyermek volt minden időben a magyar tudománypolitikának s hamupipókéja a magyar tudományosságnak, hogy máig sincs készen a kultúrtörténeti értékek csalthatatlan kataszterével. A kutatás és szerencsés véletlen mindig vethet föl az elkallódástól minden erővel megmen-tendő értékeket. A magyar Skansen objektumainak számát tehát — a kiállítási falu mintájára — előre megállapítani felesleges, de elfog-lalandó területét illetőleg sem kívánatos. Ezért kellene mentői nagyobb területet biztosítani számára, egyelőre anélkül hogy a kijelölendő terület mai használatának módján mindjárt változtatni kellene.

Ma, a takarékosági jelszavak korában, nyilván az az első kérdés: sokba kerülne-e a magyar Skansen megalkotása, egyelőre tekintet nélkül arra, hogy erkölcsi értékét nem számítva, kifejlődése esetén mit érne, mint Európa egyik legérdekesebb és sehol le nem másolható látványossága? A földterületet ez idő szerint nem számíthatjuk, mert nem tudjuk, hogy valamely közület adja-e nem jövedelmező s nem is hasznosítható — pl. parkszerű — területét, vagy pénzen kell-e azt megszerezni. A lényeges rész, maguk az objektumok a célhoz s a várható jelentőséghez képest komoly összegeket nem jelentenek. Hogy egy példát idézzek: az ezredévi kiállítás falujának sárosmegyei tót házában (pitvarában, konyhájában, kamrájában), istállójában, pajtájában, színében, ide számítva a házban volt férfi- és női öltöze-tekét is, pontosan 211 drb. tárgy volt, amelyet pontosan 279 fit 99 krajcárért szereztek meg, mindennek megadván az ott szokásos for-galmi értékét. (Ez összegnek több mint felét a férfi- és női öltözetek ára tette ki: 79.80 és 72 fit értékben.) Az ingóság tehát kereken 300 frt-ba került s körülbelül ennyit érhetett a helyszínén az egész ingatlan ú. n. felépítmény is; 1896-ban. Pontosan ennyibe került pl. 1909-ben egy udvarhelymegyei modernebb típusú új székely ház is (600 K), ha a fát a közbirtokosság erdejéből a gazda maga termelte ki és szállította haza. Ha azonban számba vesszük azt is, hogy műve-

lődéstörténeti, azaz néprajzi tekintetben az avult, ósdi építmények és hasznavehetetlennek minősített tartozékaik között találjuk az értéke-sebbségeket, amelyek közül nem egy csak azért áll, hogy a lebontás költsé-gét megtakarítsák, a minket érdeklő építmények ma sem érnek többet, mint 1896-ban; s a sárosi telek 1200—1500 pengőért ma is ideadná minden felépítményét s azok teljes berendezését. Fatemplomot, díszes rekeszes templommennyezeteket tűzifaárban ma is meg lehet szerezni. A népi művelődéstörténet iránt rendkívüli érzékű finn nemzet egyik kiváló, reprezentatív tudósa, Sirelius álmélkodva nézte a kecskeméti szárazmalmot, talán az egyetlen, az utolsót az egész országban, s még nagyobb álmélkodással hallotta, hogy megmentése érdekében a város — legalább akkor még — semmit sem tett. Az abaújtomai Pusztafalu református lelkésze és kurátora általam ajánlotta fel bár-mely közgyűjtemény számára — ingyen — lebontandó templomuk gyönyörű festett mennyezetét és kórusát, összedülnek a gyönyörű székelykapuk, mert nincs senki, aki a 80—100 pengőt megadja értük s — ma kétségkívül nem könnyű — elszállításukról gondoskodik. Országszerte ezrével dobálják ki a házakból az ezeréves formákat őrző ősi tűzhelyeket, tüzelik el az öreg sajtókat, kendertörő eszközöket, egy darabból vájt prehisztorikus ízű bődönhajókat... Mindezek megszerzése kerül-e komoly összegbe, még ha a lebontás, szállítás s új felállítás költségeit hozzászámítjuk is?

AZ ERKÖLCSI ÉS ÜZLETI ÉRDEKEK ÉS CÉLOK Útjai nem mindig azonosak. A svéd Skansenben a kettős cél megvalósítására nem minden áron törekedtek, csak egy áron: a művelődéstörténeti, tehát erkölcsi oldal érdekeinek védelmével és meg nem alkuvó szolgál-átával. Hazelius 1885-ben — a mi első nagyszabású paraszterieur-sorozatunk megeremtése évében — szerezte meg az első házat, de csak hat év múlva állíthatta fel a Skansenben. A mi erkölcsi, tudomá-nyos és nevelő érdekeink azt kívánják, hogy művelődéstörténetileg (néprajzilag) megtartásra érdemesnek ítélt objektumaink megmarad-janak, védelemben részesüljenek, vagy védett helyre kerüljenek akkor is, ha a magyar Skansen megalkotására a legközelebbi években nem kerülhet sor, vagy csak egy belátóbb következő nemzedék elhatáro-zásából kerül, ha ugyan akkor már késő nem lesz, hiszen már ma is sok helyről elkéstünk. Mindenesetre sor csak akkor kerülhet rá, ha az idegenforgalmi érdekeink szolgálatára hivatottak maguk is belátják, hogy a magyar Skansenben — viszonylag alig számba vehető anyagi erővel, akár egy évtized alatt — oly intézmény alkotható, hogy színes-ségre, gazdagságra, érdekességre hozzá fogható sehol Európában meg nem teremthető. Európa keleti fele tarka, eleven mesevilágának nemes értelemben vett panoptikumát mi magyarok vagyunk hivatva a világ elé tárni. Aligha lesz érette hálátlan.

VISKI KAROLY